

<http://www.arianafghanistan.com>

۲۰۱۸/۰۲/۱۶

انجنیر شیر ساپی

حیوی بلخی

در باره "حیوی بلخی" چیزی نمی دانیم و تنها مطلبی که می دانیم، رساله "سعدیا گائون" در پاسخ به رشته پرسش های انتقادی "حیوی بلخی" بوده که تعداد آن ها به دو صد می رسیده است.

"حیوی بلخی" یکی از رهبران جنبش "قرائی" بود. جنبش یهودی "قرائی" به تورات اعتقاد داشت و کتاب های تفسیر دیگر مثل "تلمود" را بی اعتبار می دانند.

قرائیم - هیچ یک از کتاب های تفسیری نظیر میشنا^(۱) یا تلمود را قبول ندارند. از این رو قرائیم در تقابل با فریسیان قرار می گیرند. از نظر ایشان یهودیت تلمودی، دارای قوانین

ساخته بشر است و تنها یهودیت قرائی همان یهودیت موسی است.

این مکتب دینی یهود از ایران برخاست و یهودیان ایرانی پایه گذاران آن بودند. قرائی ها افرادی بودند که پنج صحیفه تورات را قبول داشتند، این جنبش توسط "عنان ابن داوود" شکل گرفت. پیروان "عنان" اعتقاد داشتند که قوانین شفاهی روحانیون یهودی الهی نبوده و از این رو مقید کننده نیستند.

از چهره های مهم این فرقه پس از "عنان ابن داوود" می توان به "بنیامین نهاوندی" و "دانیال بن موسی قومسی" که از یهودیان ایرانی بوده اند اشاره کرد. "حیوی بلخی" نیز همانند اندیشمندان دیگر این بار در بلخ به وجود آمده بود، به انتقاد شدید از روحانیون اعظم یهودی در بغداد می پردازد. شدیدترین حملات از آن حیوی البلخی (میانه قرن نهم) بود. او کتابی نوشت که در آن دو صد پرسش علیه تعالیم «اسفار خمس» مطرح کرد. او اختیار و امکان معجزات را مردود شمرد و از سنت ختنه انتقاد کرد. آرا و اندیشه هایش پیروان فراوانی یافت.

قرائیم بر خلاف یهودیت تلمودی اعتقاد به نسل پدیری دارند. پیشرفت و شکوفایی این نهضت به گونه عمیقتر و وسیعتر در حیات یهودی رسوخ کرد. در قرن دهم این نهضت در مصر نیز تثبیت شده بود و تا اسپانیا گسترش یافته بود. دوران طلایی قرائیم در بین سال های ۹۰۰ تا ۱۱۰۰ میلادی بود.

^۱ - میشنا یا مشنه (عبری: משנה به معنی «تکرار و تلقین»)، کتابی است که یکی از دین پژوهان یهودی به نام حاخام یهودا هناسی با جمع آوری مکتوبات متفرق هلاخایی در یکجا تدوین نمود و به صورت کتاب ویژه تورات شفاهی درآورد. میشنا حاصل کار شش نسل از تنائیم یا عالمان شریعت شفاهی است. تلمود «تورات شفاهی» مجموع میشنا و گمارا است.

يك دوره ۵۰۰ ساله به عصر گنونيم معروف شده و از حوادث مهم آن، پيدايش و از هم پاشيدگي جريان فكري و ديني «قرايم» بود. سعاديا بن يوسف (۸۸۲ - ۹۴۲) اهل فيوم واقع در مصر عليا به اوج خود رسيد، سپس در شهر بابل سکنی گزید. بعد از هفت سال جنگ و درگیری میان دو رهبر فکری يهود ("سعاديا" و "هارون بن منير")، آخر الامر "سعاديا" به عنوان گائون اعظم مدرسه يهودی سورا در بابل برگزيده شد. "سعاديا" که ذهن وقاد داشت، نمونه مجسم آميزش فرهنگ هاي يوناني - عربي و عبري بود.

"سعاديا" با درك خطر نهفته در تعاليم قرايم، نوشتن آثاري عليه اين جنبش را آغاز کرد. نخستين اثر او نقد آراي عنان، بنیان گذار نهضت قرايم بود. بعد از آن آثار جدلي متعددي نگاشت که در آنها به نحو عالي از آرمان يهوديت تلمودي در مقابل حملات قرايم دفاع کرد. "سعاديا" که مشتاق بود سنت يهودي را تقويت کند، در پاسخگويي به تحدي عقل گرایی، جدا از رساله اش در رد آراي "حيوي البلخي" اثر "امونوت و دعوت" (ايمان و علم) را در سال ۹۳۳ ميلادی نوشت. اين اثر به نقطه عطفی در تاريخ اندیشه ديني يهود تبديل شد.

نوشته هاي جامع "سعاديا" در زمينه فرهنگ نويسي عبري، دستور زبان عبري و آداب و مراسم ديني، اجوبه يا فتاوي بسياري در باب مسائل هلاخي^(۲) نوشت، قوانين منطق تلمودي را مدون ساخت، مشکلات تقويم يهودي را برطرف کرد. رشد جنبش قرائی با تلاش های "سعاديا گائون" رئيس مدرسه دينی سورا و گائون های پس از او متوقف شد. بعد از مرگ "سعاديا" سيطره فرهنگی يهوديان بابلي، که تقريباً هفتصد سال از آن برخوردار بودند، به تدريج به يهوديان اسپانيا انتقال يافت.

"موسی بن ميمون" (هارامبام) در سال ۱۱۳۵ میلادی، در کوردوبا در اندلس (اسپانیای کنونی) زاده شد. وی در دهه های میانه، در مراکش، اندلس و مصر زیسته و افکار و آرای او در جهان غیر يهودی نیز پراکنده شده است. او از علمای بزرگ يهود است که در مورد او گفته اند: «از موسی (ابن عمران) تا موسی (ابن ميمون) کسی مانند موسی برنخاسته است».

"هارامبام" ۲۳ ساله بود که در اوج سرگرداني و نابساماني، تاليف تفسير بزرگی را بر ميشنا به نام - کتاب روشنايي - که به عربي «آلسراج» خوانده مي شود، آغاز نمود و در ۳۳ سالگي آن را کامل کرده، در مصر منتشر ساخت. "هارامبام" در تفسير ميشنا، اصول سيزده گانه دين يهود را شرح مي دهد که يهوديان، آن را هر روز پس از تفيلاي شحريت (نماز صبح) مي خوانند. زبان کتاب عربي بود که بعدها به زبان عبري نیز ترجمه شد. او در مقدمه کتاب، چنین آورده است:

«هدف دين، آن است که هم نفس را با دانشها و خصلتهاي شايسته تهذيب کند و هم جسم را بر اساس نيازهايش به طور صحيح پرورش دهد. اين باعث ايجاد جامعه مطلوب مي شود که انسان هايي عالي مرتبت را در خود بپروراند، انسان هايي که هم داراي خصايل عقلاني و هم کمالات اخلاقي هستند. نفس (روح) چنین افراي پس از مرگ، مانند فرشتگان در ابدیت خواهد زیست».

آثار ابن ميمون (هارامبام) در باره قوانين خاخامی، نوشته های طبی و فلسفه يهوديت است.

۲- هلاخا، (به عبری: הלכה)، به مجموعه قوانين شريعت يهود گفته می شود، هلاخا (دارای ۶۱۳ میتزوت (دستور) است. قوانين يهودی که از تورات و تلمود و نوشتارهای خاخامها اقتباس شده بود در کتاب شولحان عاروخ به صورت مکتوب درآمد.

هارامبام در ۶۹ سالگی در شهر فوستات (قاهره امروزی) درگذشت. پیکر او را از مصر به فلسطین آوردند و در شهر طبریا به خاک سپردند. بلافاصله پس از مرگ هارامبام، در اجتماعات یهود پیچید که «بین موسی و موسی، موسای دیگری نیست»؛ به گفته دیگر، هارامبام، موسای دوم قوم یهود است.

تأثیر همه این فعالیت های دینی و علمی و ادبی هارامبام برای جنبشی قرائیم نتیجه ویران کننده ای به دنبال داشت. بی تردید در میان یهودیان بلخی، متفکرانی داشته ایم که تراوشات مغزی و نوشتارهای آنان به دست ما نرسیده و اطلاعاتی نیز که به آن ها دست یافته ایم، کم و بیش تنها در صد سال اخیر بوده است.

با در نظر گرفتن آن که بلخ در دوران حیوی بلخی، یعنی کم و بیش در قرن نهم یا دهم میلادی، صحنه تبلیغات مذهبی گسترده یهودیان بوده، گویا حیوی بلخی و چندین نام دیگر، در اندیشه بازنگری در دین و ایجاد اصلاحات تنها نبوده اند و احتمالاً دیگر یهودیانی نیز وجود داشته اند که مطلبی از آن ها به دست ما نرسیده است.

سرزمین هایی چون بلخ و خوارزم و {خیوه، سمرقند، بخارا} و در بند "داغستان"، از لَمغان در نزدیکی کابل گرفته تا غزنه و تا سواحل خلیج فارس وسعت داشته است، پذیرای شمار زیادی یهودی نیز بوده است که فعالیت فرهنگی نیز داشته اند.

«در حوزه بزرگی، از دریای سیاه تا دریاچه آرال و خطه ماوراءالنهر و دره ها و ارتفاعات افغانستان، زبان محلی کلنی های گوناگون یهود رائج بوده است». (ژیلبر لازار، شکل گیری زبان فارسی، ص ۳۱)

منابع: - آمنون نتصر. (کتاب: "یهود، ایران، اسرائیل"). انجمن کلیمیان تهران. مفاهیم مختص به گنونیم، سعادیا گائون، ابن میمون. * - تصویر کتابی؛ حیوی بلخی و سعادیا گائون در گوگل قابل دریافت است.

